

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הגדרת הזמן שבין עלות השחר להנף החמה

(ח' ב') **תניא:** רבי שמעון בן יוחי אומר: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עלות השחר, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה.

אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בן יוחי.

(ט' א') איכא דמתני לה אהא **דתניא:** רבי שמעון בן יוחי אומר משום רבי עקיבא: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, אחת קודם הנף החמה ואחת לאחר הנף החמה, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה.

א"ר אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון שאמר משום ר"ע.

אמר רבי זירא: ובלבד שלא יאמר השכיבנו.

כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר: הא דרבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי (שפסק כרשב"י משום רבי עקיבא), לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר. דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דרבי יהושע בן לוי (וישנו ונרדמו עד לאחר עמוד השחר). אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי. אמר: כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק.

שיטות הראשונים

הזמן שבין עלות השחר לנף החמה:¹ כתב הרי"ף (לאחר שהביא שתי הברייתות, ודעת רבן גמליאל) דהני כולהו הלכתא ניהו. אלא שהקורא עד שיעלה עמוד השחר, אפילו במזיד יצא (ובהא איירי רבן גמליאל בדלא אניס²). אבל לאחר שעלה עמוד השחר, דוקא בשעת

1. הגדרת הזמן שבין עה"ש לנף החמה להלכה, לעניין קריאת שמע של שחרית, ראה בסוגיא הבאה.

2. ובניו של ר"ג (במשנה בריש פרקין: מעשה ובאו בניו מבית המשתה. אמרו לו: לא קרינו את שמע. אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר, חייבין אתם לקרות) לא היו אנוסים, אלא נמשך לבם אחר ענייני המשתה (רא"ש ורשב"א). ואנוס היינו כגון

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הדחק ואנוס יצא. וכן הסכימו להלכה הרמב"ם, רמב"ן, ראב"ד, רשב"א, רא"ש. ואילו הרז"ה כתב שהלכה כלישנא בתרא בלבד, והקורא קריאת שמע של ערבית עד הנץ החמה, אפילו במזיד ופשיעה, יצא³. והשו"ע⁴ פסק כרוב הראשונים.

ק"ש של ערבית ושחרית יחד בין עלות השחר לנץ החמה: דעת רמב"ן ורא"ש שאינו רשאי לקרות שתיהן יחד בפרק זמן זה⁵. וכן פסק השו"ע⁶.

שהיה חולה או שכור (רי"ף רמב"ם ועוד, וכן נפסק בשו"ע).

וכתב הט"ז (או"ח רלה, ד), דווקא שהתחיל לשתות קודם שהגיע זמן קריאת שמע; אבל אם התחיל אח"כ הרי הוא פושע ואינו יכול לקרות. וכתב ערוך השולחן (או"ח רלה, סעיף יט) דזה וודאי (שגם לשיטה זו) אפילו התחיל לשתות אחר שהגיע זמן קריאת שמע ורק שלא על דעת להשתכר ואירע שנשתכר, גם כן מקרי אנוס (על פי מג"א סי' צ"ט ס"ק ג).

אמנם יש אחרונים שחלקו על הט"ז, וכן פסק המשנ"ב (רלה, ד, ס"ק לא), שאפילו נשתכר לאחר שהגיע זמן קריאת שמע, הוא בכלל אנוס (אא"כ השתכר זמן מועט לפני עלות השחר, עיי"ש). וראה עוד מש"כ רמ"א ביו"ד רלב, יב (שאם חשב שיש לו פנאי ונאנס אחר כך, יש אומרים דמקרי אנוס. ויש אומרים דמקרי פושע), וראה שו"ע או"ח קח, ח (שנחשב אנוס). וביאור הגר"א (או"ח קח, ס"ק ח). וראה בהרחבה להלן, ריש פרק רביעי, דין תפילת תשלומין.

3. הרמב"ן ועוד ראשונים הבינו בדעת הרי"ף שהבריייתות (רשב"י משמיה דנפשיה, ורשב"י משמיה דרבי עקיבא) אינן חולקות זו על זו. אבל הראב"ד הבין בדעתו שיש מחלוקת ביניהן בקריאת שמע של ערבית, דלרבי שמעון משמיה דנפשיה אם קרא אחר עמוד השחר מיד לא יצא, ולרבי שמעון משמיה דרביה יצא עם הנץ החמה בדיעבד ואפילו שלא מאנוס. מיהו אנן לא תפשינן מינה אלא מן האנוס. וזהו שאמר הרי"ף תרוייהו הלכתא נינהו, האי כדוכתיה והאי כדוכתיה.

ודעת הרז"ה שהבריייתות חלוקות, ואיכא בינייהו בין עמוד השחר להנץ החמה, לקמייאת חזי לשל יום, לבתרייתא לשל לילה. והלכה כבתרייתא. וביאר שם שיש ג' זמנים: קודם הנץ, ובנץ, ואחר הנץ. עיי"ש.

4. או"ח נח,ה. או"ח רלה, ד. מקורות - רי"ף (ב' א' דפיו). רמב"ם (הל' ק"ש א, י). רמב"ן (מלחמות ב' ב'). ראב"ד (ב' א', דפי רי"ף, כתוב שם). רז"ה (מאור, ב' א' דפי רי"ף). רשב"א (ח' ב', ד"ה ולענין). וכן נראה מדברי הרא"ש (סי' ט).

וכל זה לענין קריאת שמע. אמנם יש לעיין לגבי תפילת העמידה בערבית למי שהיה אנוס, אם יכול להתפלל אחר עלות השחר. בפירוש המשניות (ברכות ד, א) כתב הרמב"ם "ויכול אדם להתפלל אותה עד עלות השמש". וכן מפורש בהשגות הראב"ד על בעל המאור, דאם לא התפלל - יתפלל אחר עלות השחר. וכן כתב ערוך השולחן (או"ח רלה, סעיף יט) בפשיטות. אמנם המשנ"ב פסק שלא יתפלל (וראה מה שדן בדברי הרמב"ם, בשער הציון אות מא). וראה 'עיניים למשפט'.

5. הרא"ש הקשה מדברי רשב"י משום רבי עקיבא שאמר שהנץ החמה הוא הגבול בין הלילה ליום על מה שפסק אביי לקריאת שמע כותיקין, שהיו גומרים קריאת שמע עם הנץ החמה. ותירץ (בתירוץ בתרא) שאם היה אנוס בפעם אחת על של ערבית ועל של שחרית אינו יכול לקרות שתיהן. וכן כתב הרמב"ן. אמנם הרשב"א הקשה אותה קושיא ולא תירץ כמותם, ושמא לא סבירא ליה הכי.

6. או"ח נח,ה. מקורות - רמב"ן (מלחמות, ב' ב' בסוף הדיבור). רא"ש (סי' ט). רשב"א (ח' ב', ד"ה והא דרבי שמעון).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

ובלבד שלא יאמר השכיבנו: דעת הרמב"ם, תוספות, ורא"ש, שרק אם קורא אחר שעלה השחר, אינו אומר השכיבנו. ודעת רש"י שאפילו סמוך לעלות השחר לא יאמר. וכתב הרא"ש בשם ה"ר יצחק גיאת, לא שלא יאמר כל הברכה, דהא בעי למימר שתים לאחריה, אלא שלא יאמר אלו המלות 'השכיבנו ה' אלהינו לשלום' אלא מתחיל ותקננו בעצה טובה מלפניך. ושאין משמע כפירושו⁷. והשו"ע⁸ פסק כהרמב"ם והרא"ש.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע ותפילה של ערבית, סימן רלה)

ד. הקורא קריאת שמע של ערבית אחר שעלה עמוד השחר, קדם הנץ (פי' יציאת החמה מענגן הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא, ז, יג) החמה, לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה אנוס, כגון שכור או חולה וכיוצא בהן; ואנוס שקרא אז לא יאמר השכיבנו, דכיון שעלה עמוד השחר אינו זמן שכובה. הגה: אבל שאר הברכות, דהינו שנים שלפני קריאת שמע וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו, אומר (טור ומרדכי והגהות מימוני ועין לעיל סימן נ"ח סעיף ה').

7. דאם כן הוה ליה לגמרא לפרושי כדלקמן בפרק שני (י"ד ב'), דקאמר לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צריך לומר אמת, ומפרש גמרא היאך יאמר הברכה.

8. או"ח רלה, ד. וכתב המשנ"ב (ס"ק לד): וגם שמונה עשרה לא יתפלל (אחרי עלות השחר), דתפילת ערבית נתקנה רק בשביל לילה, ומכיון שעלה עמוד השחר, יום הוא לכל דבר (אמנם ראה שער הציון, אות מא, שכתב: צ"ע מפירוש המשנה לרמב"ם, פ"ד מ"א, דמשמע שם דיכול להתפלל אותה עד הנץ, עיי"ש. ובאמת, הלא תפילת ערבית הוא כנגד הקרבת איברים, שזמנם הוא רק עד עמוד השחר, כדאיתא במשנה ראשונה. וצ"ע. עכ"ל). מקורות - רמב"ם (הל' ק"ש א,י). תוספות (ט' א, ד"ה ובלבד). רא"ש (סי' ט).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

נתיבי הלכה - הדף היומי
השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

זמן קריאת שמע של שחרית

(ט' ב') **משנה:** מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין תכלת ללבן (ומסיק בגמרא בין תכלת שבה ללבן שבה⁹). רבי אליעזר אומר: (משיכיר) בין תכלת לכרתי (צבע כרשים, ירק מאכל, ומצריך יותר אור).

תניא: (1) רבי מאיר אומר: (זמן קריאת שמע מתחיל) משיכיר בין זאב לכלב. (2) רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד (=חמור בר). (3) ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ד' אמות וכירנו¹⁰.

אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

אמר אביי: לתפילין (להניח תפילין שמצות הנחתן קודם ק"ש) כאחרים, לקריאת שמע כותיקין. דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה (את קריאת שמע) עם הנץ החמה.

תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה (ברכת גאל ישראל) לתפלה, ונמצא מתפלל ביום (שהנץ החמה הוא יום לדברי הכל).

(המשך **משנה:**) וגומרה עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר: עד שלוש שעות. שכן דרך מלכים לעמוד בשלוש שעות (ונקרא עדיין "ובקומך").

(י' ב') אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהושע.

שיטות הראשונים

קריאת שמע של שחרית לאחר שעלה עמוד השחר: כתב הרי"ף, דהא דרשב"י דאמר

9. רש"י פירש גיזת צמר שצבעה תכלת, ויש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה. ותוספות, רבינו יונה ורא"ש פירשו, על פי הירושלמי, שבחוליות שבציצית יש אחד של תכלת ואחד של לבן, וכשמכיר בין חוליא של תכלת לחוליא של לבן הוא זמן קימה, ומשם ואילך מתחיל ק"ש של יום.

10. כתבו תוספות (ד"ה אחרים): בירושלמי, במה אנן קיימין. אי ברגיל, אפילו ברחוק טפי חכים ביה. ואי בשאינו רגיל, אפילו בקרוב לגביה לא חכים ביה. תיפתר ברגיל ואינו רגיל, כהדין אכסניא דאתי לקיצין (לפרקים).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פעמים שאדם קורא קריאת שמע של שחרית לאחר שעלה עמוד השחר, בדיעבד הוא (יוצא, אע"פ שאינו אנוס); אי נמי בשעת הדחק, כגון מי שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא בזה¹¹; אבל לכתחילה, לא¹². וכן פסק הרמב"ם. ודעת הרשב"א (תירוץ ג'), שלא בשעת הדחק, אף אם קרא, לא יצא ידי חובתו¹³. והשו"ע¹⁴ פסק כרי"ף ורמב"ם¹⁵.

ברכת יוצר אור כשקורא משעלה עמוד השחר: כתב הרשב"א, כשקורא בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר, אע"ג דמברך יוצר אור אין בכך כלום, דמכיון שעלה עמוד השחר שפיר מיקרי יוצר אור וכאנשי משמר. וכן פסק השו"ע¹⁶.

11. כפי שמבואר באיזך לישנא דרשב"י, גבי ק"ש של ערבית קודם הנה"ת, דדווקא בשעת הדחק, כהנהו זוגא דרבנן דאשתכור (נמצא, ק"ש של ערבית, דוקא אנוס יצא, כמבואר בסוגיא לעיל. ובשחרית, אפילו לא אנוס, יצא בדיעבד).

12. והוכרח לומר כן, שלא יקשה מהא דפסקינן כאן, כאחרים וכותיקין.

13. מהא דתניא (יומא ל"ז ב') הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימין. ואנשי משמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין, ואפילו הכי קתני שהקורא עמהם לא יצא. ולדעת הרי"ף צריך לומר שרשב"י פליג אברייתא. אבל הטור מפרש דלא פליגי, והא דרשב"י שקרא לאחר עמוד השחר באקראי. **אבל ברגיל לקרות מיד כשעלה עמוד השחר, לא יצא אף בדיעבד.** ובכה"ג איירי ברייתא דיומא. ביאור הגר"א (נחג).

14. או"ח נחג. ומה שמובא בברייתא סוף פרק תפילת השחר, להלן ל' א', השכים לצאת לדרך, מביאין לו שופר ותוקע, לולב ומנענע, מגילה וקורא בה, **וכשמגיע זמן קריאת שמע קורא,** ולכאורה דלא כרשב"י שאמר שבשעת הדחק יכול לקרות מעלות השחר, תירץ הרשב"א שרשב"י איירי דוקא **שיוצא לדרך במקום גדודי חיה ולסטים,** שלא יוכל לעמוד ולכוין אפילו פרשה ראשונה, ואפילו עד על לבבך. וההיא דסוף פרק תפילת השחר, כשיוצא למקום שאין שם גדודי חיה ולסטים. **ורבנו יונה** תירץ, שכאן איירי **שבני השיירא הולכים במהרה, ולא ימתינו לו כלל.** אבל אם ימתינו לו, לא יקרא קריאת שמע עד שתנף החמה, כברייתא להלן ל' א'. ופסק השו"ע (או"ח נחג), כדבריהם.

ולעניין מה שפסק השו"ע (נחג), שאם קרא משעלה עמוד השחר, אע"פ שלא היה אנוס, יצא בדיעבד, כתב במשנ"ב (ס"ק יט) ודוקא באקראי בעלמא, דהיינו פעם אחת בחודש, הוא דיוצא בדיעבד; אבל אם הוא רגיל לעשות כן, אמרו חכמים שאפילו בדיעבד לא יצא. וראה שו"ע (הל' יו"ט, או"ח תקיזב), רא"ש (תשובות כלל כג ס"ו), מהרי"ק (שו"ת שורש לט), וביאור הגר"א (ס"ק יב).

15. וכתב בב"ה"ל (ד"ה משעלה) שדעת המג"א, פמ"ג, ופרי חדש, דזמן עלות השחר קודם שהאיר פני המזרח. **ודעת הגר"א** (שנות אליהו, אג, ד"ה רשב"ג) **שעלות השחר הוא האיר פני המזרח.** עיי"ש.

16. או"ח נחג, **ובביאור הגר"א** (ס"ק יא) **נשאר בצ"ע על דבריו,** דמסקנת הגמרא (י"ב א') דאנשי משמר רק אהבה רבה הוו אמרי, ולא יוצר אור, משום דלא מטי זימנה. וכן הוא בירושלמי (פ"א ה"ה). וכן פסק הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין ד,). וכן הביא המשנ"ב (ס"ק יז) דהמג"א ופמ"ג פסקו דאין לומר יוצר אור כל כך בהשכמה, עד שיראה חברו בריחוק ד' אמות. ושכן מצדד הגר"א. מקורות - רשב"א (ח' ב', ד"ה ולענין קריאה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קריאת שמע כותיקין: דעת רי"ף, רמב"ם, תוספות, רא"ש, רשב"א, ורבנו יונה, שהזמן המובחר לקריאת שמע, הוא כותיקין, והיינו קודם הנץ החמה. ודעת רבנו חננאל, בעל המאור, רבינו תם, ראבי"ה, ורבנו שמחה, שזמן קריאת שמע הוא דוקא אחר הנץ החמה ולא קודם¹⁷. והשו"ע¹⁸ פסק כהרמב"ם וסיעתו.

תחילת זמן קריאת שמע של שחרית: דעת תוספות, רבינו יונה, ורא"ש, שזמן קריאת שמע לכתחילה משיראה את חברו וכירנו¹⁹. ומרי"ף ורמב"ם משמע שזמנה רק סמוך לנץ החמה, ולא קודם²⁰. והשו"ע²¹ פסק כרבינו יונה והרא"ש.

לא קראה קודם הנץ: כתב ה"ר יונה שאם לא קרא אותה קודם הנץ יש לו להקדים ולקרותה במהרה כל מה שיוכל, והביא ראיה לדבר. וכן פסק השו"ע²².

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: רבי יהושע אומר עד שלוש שעות, ופסק רב יהודה אמר שמואל כמותו. לדעת הרמב"ם ורבנו יונה, לכתחילה זמנה הוא עד הנץ החמה;

17. כדמוכח מהנברשת של הילני (יומא דף ל"ז ע"יש), בשעה שחמה זורחת עליה ניצוצות יוצאות הימנה וידעו הכל שהגיע זמן ק"ש, שהיתה עבור שאר עמא דבירושלים, הרי שתחילת קריאתה אחר הנץ החמה! לפי ר"ת אין הלכה כותיקין ולא כאחרים. ולפי רבינו חננאל הלכה כותיקין, אלא שביאר שותיקין היו "גומריין", רצה לומר "קורין" עם הנה"ח וממשיכים אחר הנץ החמה. דעת בעל המאור על סמך לישנא בתרא בסוגיא לעיל, בה פסק רשב"י משום ר"ע פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים, ורק בקריאה שאחר הנה"ח יוצא יד"ח קריאת שמע של שחרית. ובנץ החמה עצמה גם אפשר לקרות, ואדרבה, אז מצוה מן המובחר.

18. או"ח נח, א. מקורות - סיעה א' - רי"ף (ה' א' דפיו). רבינו יונה (ה' א', ד"ה וכתב הרי"ף). רמב"ם (הל' ק"ש א, יא). רא"ש (סי' י). סיעה ב' - רבינו חננאל ורבינו תם (הו"ד בתוספות יומא ל"ז ב', ד"ה אמר אביי). בעל המאור (ב' א' דפי רי"ף). ראבי"ה (ח"א סי' כה). רבינו שמחה (הו"ד בהגהות מיימוניות הל' ק"ש פ"א אות ח).

19. ולדבריהם, אביי שפסק כותיקין, אינו חולק על רב הונא שפסק שזמנה מוקדם יותר, משיראה את חברו. וא"כ זמן קריאת שמע לכתחילה משיראה את חברו עד שתנץ החמה. אלא ותיקין מתוך שהיו מדקדקים במצוות היו מאחרים את קריאתה, כדי לסמוך גאולה לתפילה. אבל גם קודם לכן הוא זמנה לכתחילה (הרא"ש אמנם נקט לשון 'משיכיר בין תכלת ללבן', ולא כמש"כ רבנו יונה 'משיראה את חברו', אבל לכאורה אינם חלוקים, ששניהם שיעור אחד, כמבואר בירושלמי. אמנם ברשב"א משמע שאינם אותו שיעור. וצ"ב. ב"י או"ח נח, א).

20. שהבינו שאביי חולק על רב הונא (שפסק שזמנה משיראה את חברו), וסובר שזמנה רק סמוך לנץ החמה, ולא קודם, והלכה כאביי (על פי ב"י, וביאור הגר"א, או"ח נח, א, ס"ק א).

21. או"ח נח, א. מקורות - רי"ף (דקדוק ב"י בדבריו, שכתב על דברי אביי לק"ש כותיקין, וכן הלכתא, עיי"ש). רמב"ם (הל' ק"ש א, יא, דקדוק הב"י, ממה שלא נזכר אצלו שיעור יכירנו). רבינו יונה (ד ב ברי"ף, ד"ה תניא). רא"ש (סי' י). בעניין דיוק הזמן, רי"ף (ה' א', בדפיו), ורמב"ם בתשובה (הוצ' בלאו סי' רנה עמ' 468).

22. או"ח נח, ב. מקורות - רבינו יונה (ד ב ברי"ף, ד"ה ומצינו).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ורק בדיעבד יכול לקרות עד שלוש שעות²³. ולדעת תוספות, הרמב"ן והרא"ש, זמן קריאת שמע לכתחילה עד שלוש שעות, והקריאה כותיקין אינו אלא מצוה מן המובחר. וכן פסק השו"ע²⁴.

עד שלוש שעות: דעת היראים, רבינו שמחה, הרוקח ורבינו יהונתן, שעד שלוש שעות פירושו עד התחלת שעה שלישית, ואין שעה שלישית בכלל. אמנם רוב הראשונים כתבו שהכוונה לסוף שלוש שעות. וכן פסק השו"ע^{25, 26}.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן נח)

א. זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות, ויכירנו, וינמשך זמנה עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום. ומצוה מן המבחר לקרותה כותיקים (פי' תלמידים ורש"י פי' אנשים עגונים ומחבבים המצות), שהיו מכונים לקרותה

23. וכתב הרמב"ם בתשובה (שו"ת פאר הדור, סי' סד) שעדיף לקרותה ביחיד עם הנץ החמה, מלקרותה בציבור לאחר הנץ החמה. וראה ביה"ל (נחא, ד"ה ומצוה) שכתב: דע דהזהירים לקרות כותיקין מותר לקרות ולהתפלל ביחיד אם אין להם מנין. וגדולה מזו מוכח במשנה ברכות (כ"ב ב') ירד לטבול וכו', עיי"ש, דאפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא גם כן, אפילו הכי יזהר לקרותה בזמנה סמוך להנץ. וכו'.

24. או"ח נחא. והגר"א (שנות אליהו, משנה ב) כתב, עד ג' שעות - ופסקו הלכה כרבי יהושע. ומפרש בירושלמי דוקא בשוכח. ופליגי שם אם מדאורייתא בשוכח, או דרבנן אמרו בשוכח (והו"ד במשנ"ב ס"ק ג, דלכתחילה אסור להתאחר עד אותו זמן). וכתב המשנ"ב (ס"ק ה) והמאחרים קריאת שמע בשביל ציצית או תפילין טועים, אלא יקרא ק"ש בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפילין, וכשיהיה לו יניחם ויקרא בהם ק"ש או פרשה אחרת או מזמור תהלים. מקורות - תוספות (ט' ב', ד"ה לקריאת שמע) רמב"ן (מלחמות ב' א'). רא"ש (סי' י).

25. או"ח נחא. מקורות - סיעה א' - יראים (סי' רנב). רבינו שמחה (הו"ד בהגהות מיימוניות הל' קריאת שמע פ"א אות ט). רבינו יהונתן (מלוניל על הרי"ף, ברכות פ"א, על המשנה ט' ב'). רוקח (הל' ברכות, סי' שכ, ד"ה אמן אל מלך נאמן). סיעה ב' - רמב"ם (הל' קריאת שמע א, יא). חינוך (מצוה תכ, מצות קריאת שמע). ספר על הכל (לרבי משה מאיורא, תלמיד מהר"ם מרוטנבורג, ב' א'; הו"ד בב"י). מנהיג (דיני תפילה סי' לה). סמ"ג (עשין יח). הגהות מיימוניות (הל' קריאת שמע פ"א אות ט). סמ"ק (מצוה קד). פסקי רי"ד (ברכות י' ב', ד"ה רבי יהושע). מאירי (ט' ב', ד"ה לא קראה). וכן משמעות דברי תוספות (עבודה זרה, ד' ב', ד"ה בתלת. כן כתב הב"י).

26. השעות שמדובר עליהן כאן, הן שעות זמניות. דהיינו, שמחלקים היום ל-12 חלקים שווים, בין בימים ארוכים בין בימים קצרים, וכל חלק הוא שעה זמנית. לדעת הגר"א (סי' תנטב, ס"ק ה) ושו"ע הרב (פסקי הסידור סוף הל' ק"ש ותפילה) היום נחשב משעת הנץ החמה עד שקיעתה. ולדעת הב"ח (או"ח סי' תלא, סעי' א) ומגן אברהם (נח ס"ק א) מחלקים השעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מַעַט קָדָם הֵנֵךְ הַחֲמָה (פִּי יֵצִיאת הַחֲמָה כְּמוֹ הַנְּצוֹ הַרְמוֹנִים), כְּדֵי שְׂיִסִּים קָרִיאת שְׁמַע
וּבְרִכוֹתֶיהָ עִם הֵנֵךְ הַחֲמָה, וַיִּסְמַךְ לָהּ הַתְּפִלָּה מִיַּד בְּהֵנֵךְ הַחֲמָה. וּמִי שְׂיִוָּכַל לְכַוֵּן לַעֲשׂוֹת
כֵּן, שְׂכָרוֹ מְרַבָּה מְאֹד.

הגה: שְׁעוֹר הֵנֵךְ הַחֲמָה הוּא כְּמוֹ עֲשׂוֹר שְׁעָה אַחַת קָדָם שְׂיַעֲלָה כָּל גּוֹף הַשָּׁמַשׁ עַל הָאָרֶץ (מִיְמוֹנֵי
פָּרָק א').

ב. אִם לֹא קָרָא אוֹתָהּ קָדָם הֵנֵךְ הַחֲמָה, יֵשׁ לוֹ לְהַקְדִּים לְקְרוֹתָהּ בְּמַהְרָה כָּל מָה שְׂיִוָּכַל.

ג. מִי שֶׁהוּא אָנוּס, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מְשָׁכִים לְצִאת לְדַרְךָ בְּמִקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים, שְׂלֹא
יִוָּכַל לַעֲמֹד וְלֹא לְכַוֵּן אֶפְלוֹ פְּרֻשָּׁה רֵאשׁוֹנָה וְאֶפְלוֹ עַד עַל לְבָבָהּ, אוֹ שְׁבָנֵי הַשִּׁירָא
הוֹלְכִים מְהֵרָה וְלֹא יִמְתִּינּוּ לוֹ כָּלֵל, יִכּוֹל לְקְרוֹתָהּ עִם בְּרִכוֹתֶיהָ מְשַׁעֲלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר,
דְּכִיּוֹן שְׁעֵלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר שְׁפִיר קָרִינָן בֵּיהּ וּבְקוֹמָהּ, וְגַם שְׁפִיר מְקָרִי יוֹצֵר אוֹר. אָבֵל
אִם אֵינּוּ בְּמִקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים, וְגַם אֵין בְּנֵי הַשִּׁירָא נְחַפְּזִים כָּל כָּף, אֶפְלוֹ יוֹצֵא
לְדַרְךָ אַחַר שְׁעֵלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר, אֵינּוּ קוֹרָא עַד שְׂיַגִּיעַ זְמַנָּה.

ד. אִם קָרָא מְשַׁעֲלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר אַף עַל פִּי שְׂלֹא הָיָה אָנוּס, יֵצֵא בְּדִיעָבַד. (וְאִם
קָרָא בְּלֹא בְּרִכוֹת, יִחְזֹר לְקְרוֹתָהּ בְּזְמַנָּה עִם הַבְּרִכוֹת וְעַיִן לְקַמֵּן ס"ו ס') (בֵּית יוֹסֵף ס"ו מ"ו).